

Stockholmi Eesti Päevalehes 1968 ilmunud mälestuskatkendeid. Austraaliasse emigreerunud Arnold Lond. Taga-Kaukaasia: Novorossiisk, sealsed eestlased. Eesti Rahvuskomitee loomine Novorossiiskis. Kapten Johan Vellbaum. Leitnant Laagus. Advokaat Päi. Raamatupidaja Janson. Olukord Novorossiiskis ja selle ümbruses Vene kodusõja ajal. Katse kutsuda kokku Novorossiiski eestlaste üldkoosolek. Talupoegade roheline armee. Maadlejad Georg Lurich ja Aleksander Aberg Novorossiiskis, nende kavatsus põgeneda läände. Lurichi ja Abergi ebaõnnestunud katse jõuda Rumeeniasse. Lurich ja Aberg Sevastopolis, Simferopolis ja Armaviris, nende surm. Türgi piiri lähedalt Novorossiiskisse evakueeritud eestlased. Novorossiiski eestlaste opteerumine. Odesa. Punane funktsionäär Räppo Võrumaalt. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Stockholmi Eesti Päevaleht (nr. 47), 26. veebruar 1968, lk. 1–2

Foto: Arnold Lond, kes viibis 1918 Novorossiiskis Mustamere ääres koos paljude eestlastega

Eesti iseseisvuse toetamine eestlaste poolt Kaukaasias

Võitlustest Eesti iseseisvuse eest Lõuna-Venemaal, mis oli sel ajal kodusõja keerises, jutustab üksikuid mälestuskatkeid sel ajal Mustamere piirkonnas viibinud Arnold Lond, kes möödunud aastal suri Austraalias. „Viibisin sel ajal pikemat aega Mustamere sadamalinnas Novorossiiskis, kus oli parajasti võimul kindral Denikin oma valgete vägedega. Eestlasi oli sinna kogunenud võrdlemisi arvukalt ning kuulda saades, et Eestis käib võitlus iseseisvuse eest, otsustasime ka omalt poolt selleks võimalust mööda kaasa aidata. Esijoonel Eestile tunnustuse saavutamiseks välisriikidelt ja ka Rahvasteliidult. Esimeseks sammuks oli kohe Eesti Rahvuskomitee moodustamine, kuhu mind valiti esimeheks ning juhatusse kuulusid veel kindralkuberneri kantseleis töötav advokaat Päi. Novorossiiski sadamavalve ülem kapten Johan Vellbaum, sõjaväe transportlaeval teeniv leitn. Laagus ja Novorossiiskisse evakueeritud Krulli vabriku raamatupidaja Janson.

Tegime kohe otsuse eestlaste üldkoosoleku kokkukutsumiseks, et ühiselt olukorda arutada. Kuid selleks oli vajalik ametlik luba Denikini peastaabist, milleks andsime ka palve sisse. Koosoleku päev lähenes, kuid luba polnud ikka veel tulnud. Tulime siis kokku nõu pidama loasaamise kiirustamiseks.

Seejuures tuleb vahele märkida, et Armaviiri ümbruskonnast olid elanikud põgenenud mägedesse, kuna neid käisid röövimas punaste jõugud ja samuti teostasid vägivaldseid rekiveerimisi Denikini valged väed. Mägedes moodustasid nad omaette „rohelised“ väesalgad, olles ka hästi relvastatud. Toidu ja varustuse muretsemiseks teostasid nad kallaletunge sõjaväe transportrongidele ja ladudele. Kindralkuberneri poolt avaldatud üleskutsed inimeste kodusse tagasi meelitamiseks ei annud aga tulemusi. Nüüd otsustasime selle

olukorra kasutada endi kasuks. Nimelt teatas adv. Päi, et kindralkubeneri asutusest olevat antud korraldus meie komitee tegevuse uurimiseks. Panime seepeale kohe oma kirjavahetusele tule otsa ja otsustasime asuda ise aktsiooni.

Läksime koos ltn. Laagusega kahekesi kubeneri juurde, kes võttis meid ka vastu. Seal ütlesime, et meil on mõju „rohelistes” armees olevate eestlaste peale ja saaksime neid mõjutada kodudesse tagasi pöörduma. Selleks on vajalik aga selgitustöö, milleks peame kutsuma kokku üldise koosoleku. Meie ettepanek meeldis kubernerile ja ta andis pikemalt kaalumata kohe loa välja koosoleku pidamiseks.

Koosolek tuligi kokku, millest võttis osa paarsada inimest. Seejuures polnud meil üldse arutusel see küsimus, millest olime rääkinud kubernerile. Selle asemel koostasime märgukirja Rahvasteliidule Eesti Vabariigi de jure tunnistamiseks. Selle pidid katsuma Euroopasse kaasa viia meie tuntud maadlejad Lurich ja Aberg, kes sel ajal viibisid ka Novorossiiskis ja plaanitsesid põgenemist läände.

Samal koosolekul leidis aset ka vahejuhtum, mis oleks kergesti võinud kujuneda saatuslikuks kapten Vellbaumile. Sattudes rahvuslikku vaimustusse, tõusis ta äkki püsti ning rebides maha ühe oma õlaku, hüüdis ta: „Selle annan Denikinile” ja seejärel kohe teise märkusega „Ja selle annan Koltshakile, aga ise lähen Eestisse”.

Meie rahvuslikku vaimustust märkasid ka üksikud koosolekul viibinud venelased ja nii tekkis juba kohe sekeldusi. Olukorrast pääsemiseks pidi kapt. Vellbaum teesklema haigestumist ja kõrvale hoidma. Nagu ta hiljem märkis, oli temal olnud abi ka Eesti Rahvuskomitee poolt antud tunnistusest, kuna kindralkuberner oli seda aktsepteerinud.

Maadlejad Lurich ja Aberg olid ka nõus neile koosoleku poolt antud ülesannet täitma ja kapt. Laagusel õnnestus neid paigutada transportlaevale, mis pidi sõitma Rumeeniassa. Kuna samal ajal möllas Lõuna-Venemaal laialdaselt tüüfuse taud, siis rumeenlased kuuldes vene transportlaeva saabumisest Galatsi sadamasse, keeldusid seda sisse laskmast. Kui venelased katsusid seda teha vägivaldselt, avasid rumeenlased hoiatuseks kahuritule ning peletasid laeva tagasi merele. Risteldes Mustal merel, lõppes laeval peagi küte ning ka toitainete varud kuivasid kokku. Nii oli laev sunnitud suunduma lõpuks Sevastopoli. Sealt siirdusid Lurich ja Aberg Simferopoli kaudu Armaviri, kus hiljem surid tüüfusse. Nii äpardus meie märgukirja aktsioon.

Kuid komiteel tuli kaasmaalasi abistada mitmel korral. Nii saime kord teate, et Novorossiiski sadamasillale on toodud hulk eestlasi oma kompsudega. Nagu selgus, olid need eesti asunikud Taga-Kaukaasiast, Türgi piiri lähedalt, kes olid evakueeritud türklaste eest.

Komitee astus kohe sammusid nende abistamiseks ning pöördudes linnavalitsuse poole, saime neile muretseda ulualuseks ühe saali ja samuti hankida toitu abistamisorganisatsioonide kaudu.

Hiljem opterus enamus sealseid eestlasi Eestisse, kui pärast Vabadussõja lõppemist avanes selleks võimalus.

Siis meenub üks juhtum Odessast, kus peatusin lühemat aega enne Novorossiiskisse siirdumist. Tulin parajasti rindelt ja sattusin Odessas kodusõja keerisesse, kus kohapealne võim vaheldus vahel isegi mõningate päeade järgi. Punaste võimuloleku ajal oli Odessa sõjaväeringkonna ülemaks Võrumaa mees Rääpo nimeline. Ta oli tsaari ajal õppinud kaug-ida keelte koolis, valmistudes diplomaadi kutsele. Nüüd oli muutunud aga punaseks ja esines Odessas suure võimumehega.

Kuulusin seal ajal kohapealse Eesti Seltsi juhatusse ning otsustasime korraldada peo. Saali dekoreerisi-

[Leheküljel paistab teksti puudu olevat.]

punaste võimudega mitte vastuollu sattuda, selleks andis keegi head nõu meie rahvuslippude otsa kinnitada punaseid lindikesi. Nii ka tegime. Peole tuli ka Rääpo. Saali ilmudes vaatles ta mõne hetke meie lippusid ning märkis siis: „Kuradi vähe seda punast pandud.” Kuid mingit muud reaktsioon tema poolt ei esinenud ja nii saime peo ära pidada, kusjuures ettekannete osas tuli olla ettevaatuse mõttes tagasihoidlik.